mütefekkir

Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi

cilt / volume: 12 • sayı / issue: 23 • haziran / june 2025 • 105-130
ISSN: 2148-5631 • e-ISSN: 2148-8134 • DOI: 10.30523/mutefekkir.1733119

BİR AYDINLANMA BİÇİMİ OLARAK "ÇIKIŞ" KAVRAMI

The Concept of "Exit" as a Form of Enlightenment

Hüseyin Adem TÜLÜCE

Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Felsefe Tarihi Anabilim Dalı, Aksaray, Türkiye https://ror.org/026db3d50

Assoc. Prof., Department of Philosophy and Religious Sciences, Department of History of Philosophy, Aksaray, Türkiye

huseyinadem.tuluce@aksaray.edu.tr https://orcid.org/ 0000-0003-3999-739X

Makale Bilgisi / Article Information:
Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received: 24.03.2025
Kabul Tarihi / Accepted: 28.05.2025
Yayın Tarihi / Published: 30.06.2025

Atıf / Cite as: Tülüce, Hüseyin Adem, "Bir Aydınlanma Biçimi Olarak "Çıkış" Kavramı". Mütefekkir 12/23 (2025), 105-132. https://doi.org/10.30523/mutefekkir.1733119

Telif / Copyright: Published by Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi / Aksaray University Faculty of Islamic Sciences, 68100, Aksaray, Turkey. Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4,0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır. / This article is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4,0 International License (CC BY-NC).

İntihal / Plagiarism: Bu çalışma hakem değerlendirmesinden geçmiş, bir intihal yazılımı ile taranmıştır. İntihal yapılmadığı tespit edilmiştir. This article has gone through a peer review process and scanned via a plagiarism software. No plagiarism has been detected.

BİR AYDINLANMA BİÇİMİ OLARAK "ÇIKIŞ" KAVRAMI

Öz

Bu çalışma, Platon'un metafiziksel düşüncesi ve Kant'ın eleştirel felsefesi ışığında *çıkış* kavramını felsefi bir perspektifle tartışmayı amaçlamaktadır. Bu tartışmayı yaparken Platon'un *Devlet* adlı eserinde yer alan *anabasis* ile Kant'ın *Aydınlanma Nedir? Sorusuna Yanıt* başlıklı makalesinde kullandığı *ausgang* kavramları temel referans noktaları olarak ele alınacaktır. Her iki filozofun eserlerinde kullandıkları *anabasis* ve *ausgang* sözcükleri kavramsal ve tarihsel bağlamları doğrultusunda analiz edilerek aralarındaki farklılar ve benzerlikler incelenecektir. Daha önce literatürde *çıkış* kavramı bağlamında her iki kavramı karşılaştıran bir çalışma yapılmamıştır. *Çıkış* kavramı, hem ontolojik ve epistemolojik bir yükselişi (aşağıdan yukarı doğru hareket) hem de toplumsallıktan bir kopuşu (içerden dışarı doğru hareket) içermektedir. Platon ve Kant bağlamında *çıkış*, zaman zaman bu iki anlamı bir araya getirse de aralarında kavrama verdikleri anlam açısından farklılıklar bulunmaktadır. Ancak her iki filozofta *çıkışı* bireyin ergin olmaya doğru yönelmesi olarak ifade etmektedirler. Çalışmada, iki filozofun düşüncelerinde *çıkış* kavramının nasıl şekillendiğini ortaya koymak için felsefi hermenötik ve eleştirel okuma yöntemlerine başvurulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Felsefe Tarihi, Aydınlanma, Platon, Kant, Ausgang, Anabasis, Çıkış.

The Concept of "Exit" as a Form of Enlightenment

Abstract

This study aims to discuss the concept of "exit" from a philosophical perspective in light of Plato's metaphysical thought and Kant's critical philosophy. In doing so, it takes as its primary reference points the notions of anabasis in Plato's Republic and ausgang in Kant's essay "An Answer to the Question: What is Enlightenment?". The terms anabasis and ausgang, as employed by these two philosophers, will be analyzed within their conceptual and historical contexts, and their similarities and differences will be examined. There has been no previous study in the literature that compares these two concepts in the context of the notion of exit. The concept of exit encompasses both an ontological and epistemological ascent (a movement from below to above) and a rupture from social structures (a movement from inside to outside). Although Plato and Kant sometimes integrate these two meanings, they differ in the specific significance they attribute to the concept. However, both philosophers describe exit as an individual's progression toward maturity. While immaturity is defined as an individual's tendency to remain within social conformity and comfort, leaving decisions about their own life to a guardian or caretaker. The movement toward maturity necessitates breaking free from these dependencies and beginning to exercise independent reason. Nevertheless, this process requires the individual to relinquish their existing comfort, thereby entailing a disruptive transformation. The destructive characterization of exit arises from its nature as an act that prioritizes critique, rejection, and abandonment of existing structures rather than a constructive process. In this context, the study highlights and interprets the concept of exit through a critical and comparative analysis. To explore how this concept takes shape in the thoughts of these two philosophers, the study employs philosophical hermeneutics and critical reading methodologies.

Keywords: History of Philosophy, Enlightenment, Plato, Kant, Ausgang, Anabasis, Exit.

GİRİŞ

İnsan, varoluşunu tarihî süreçler, coğrafî koşullar ve toplumsal yapılar tarafından belirlenen çok yönlü etkileşimlerin içinde inşa eder. Bu etkileşimler bireyin hem toplumsal varlığını anlamlandırmasını hem de *kültürel bir dünya tasavvuru* oluşturmasını mümkün kılar. Tarih, insanın geçmişten gelen izleriyle bugünü inşa ederken, coğrafya bireyin fiziksel ve doğal çevreyle kurduğu ilişkiyi belirler; toplumsal yapılar ise bireyin içinde var olduğu kültürel dinamikleri anlamlandırmasını sağlar. Böylece insan, bu çok katmanlı etkileşimler aracılığıyla kendisini estetik, ahlakî ve entelektüel bir çerçevede oluşturur. *Kültürel dünya tasavvuru*, bireyin bu ilişkiler içinde kazandığı bir öznelik düzlemi olup, insanın hem kendisiyle hem de içinde bulunduğu dünya ile kurduğu anlamlı bağların bir yansımasıdır. Tam da bu noktada, bir aidiyet ve mensubiyet alanı meydana gelir. İnsan varoluşu, bu alana yönelik ilgi ve bağ ile bir ilişki içindedir. Söz konusu bağ, yalnızca bireyin toplumsal ve kültürel dokularla kaynaşmasını değil, aynı zamanda dünyayı manevi bir mekân olarak iskân etmesini mümkün kılar. Birey, bu bağ üzerinden hem kendini bir topluluk içinde anlamlandırır hem de mekânı yalnızca fiziksel bir varlık alanı olmaktan çıkararak kültürel bir yurt haline dönüştürür. Bu dönüşüm, bireyin dünyayla kurduğu ilişkinin salt bir varlık mücadelesi değil, aynı zamanda anlam inşası olduğunu ortaya koyar. Böylelikle dünya, yalnızca yaşanan bir yer değil, aynı zamanda paylaşılan bir anlam evrenine dönüşür.[1]

Bununla birlikte çok katmanlı bu etkileşimlerin bireyin dünyaya dair anlam inşasında her zaman özgürleştirici bir rol oynamadığı söylenebilir. İnsan, içinde bulunduğu tarihî, coğrafî ve toplumsal bağlamlarla şekillenen varoluşunu sürdürürken, bu etkileşimler bazen onun düşünsel ve ahlakî özgürlüğünü kısıtlayan sınırlara ve dogmalara dönüşebilir. Bu bağlamda insan, kendi kültürel mekânında yaşamını devam ettirirken ontolojik ve epistemolojik otoritelerle ve putlarla yüzleşmek durumunda kalabilir. Bu sınırlar, insanın aklını ve duygularını kısıtlamakla kalmaz; özgür düşünmeyi, bağımsız karar almayı ve dolayısıyla varoluşunu özgürce anlamlandırmayı da engeller.

[1] İnsan varoluşunun tarihî, coğrafî ve toplumsal etkileşimlerle şekillendiği düşüncesi, özellikle kültürel antropoloji, fenomenoloji ve varoluş felsefesi literatüründe geniş şekilde ele alınmaktadır. Bu bağlamda bkz. Edward S. Casey, *Getting Back into Place: Toward a Renewed Understanding of the Place-World* (Bloomington: Indiana University Press, 1993); Maurice Merleau-Ponty, *Phenomenology of Perception*, çev. Colin Smith (London: Routledge, 2002); ayrıca yer ve aidiyet kavramlarının kültürel boyutu için bkz. Yi-Fu Tuan, *Space and Place: The Perspective of Experience* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1977).

Tam da bu noktada, bireyin içinde bulunduğu tarihî, kültürel ve zihinsel sınırları sorgulaması, onu bir *çıkış* imkânıyla karşı karşıya getirir. Bu çıkış, basitçe fiziksel bir yer değiştirme yahut mevcut toplumsal yapılardan kopma anlamına gelmez; daha derin bir anlamda, bireyin kendi düşünsel konfor alanını terk ederek hakikatle doğrudan yüzleşme cesaretini göstermesini ifade eder.[2] Bireyin bu bağlamda başlattığı sorgulama süreci, onu hem kendilik bilinci geliştirmeye hem de dünya ile kurduğu ilişkileri daha temelli biçimde anlamaya yönlendirir.[3] Böylece birey, yalnızca hâlihazırdaki normatif düzenleri eleştirmekle kalmaz; aynı zamanda kendi varoluşunu yeniden kurgulayabileceği bir anlam ve değer sisteminin inşasına girişir. Bu bağlamda çıkış, salt bir kopuş eylemi değil; aynı zamanda yeniden kuruluşu içeren yaratıcı bir süreçtir.

Makalenin temel amacı, insanın söz konusu tarihî, coğrafî ve toplumsal bağlamlar içinde varoluşunu nasıl anlamlandırdığı ve bu anlamlandırma sürecinde özgürlüğe nasıl ulaşabileceği sorusunu, Platon'un (Ö.547) *anabasis*[4] ve Kant'ın (Ö.1804) *ausgang*[5] kavramları ekseninde felsefi bir çerçevede tartışmaktır. Makalede, bireyin kültürel, toplumsal ve düşünsel sınırlarla çevrili varoluş alanından hakikate ve özgürlüğe doğru gerçekleştirdiği *çıkış* süreci, Platon'un mağara alegorisi ve Kant'ın Aydınlanma tanımı üzerinden ele alınacaktır. Platon'un *anabasis* ve Kant'ın *ausgang* kavramları, insanın karanlıktan, yanılsamalardan ve cehaletten *çıkışına* işaret eder. *Anabasis* ve *ausgang*, tekamüle yani tamamlanmışlığa değil, aksine başlangıca ve sürece işaret etmektedir. Çünkü *çıkış*, bireyin zihinsel ve toplumsal hapishanelerden kurtulup hakikatle yüzleşme cesaretini gösterdiği bir özgürlük eylemidir. Bu nedenle süreç, insanın değişebilen ve gelişebilen mahiyetiyle doğrudan ilişkilidir.

Bu bağlamda *çıkış* kavramı, zaman ve mekâna bağlı bir varlık olan insanın bu engelleri aşarak kendine özgür bir alan yaratmasını ifade eder. Ancak bu özgürlük, sıradan bir serbesti değil; filozofların negatif özgürlük olarak tanımladığı, herhangi bir dış ya da iç engelle karşılaşmaksızın kendi potansiyelini gerçekleştirme imkânıdır. Bu durum bir nevi

[2] Immanuel Kant, "An Answer to the Question: What is Enlightenment?", çev. H. B. Nisbet, içinde *Kant: Political Writings*, der. H. S. Reiss (Cambridge: Cambridge University Press, 1991), 54–60.

[3] Michel Foucault, "What is Enlightenment?", çev. Catherine Porter, içinde *The Foucault Reader*, der. Paul Rabinow (New York: Pantheon Books, 1984), 32–50.

[4] Platon, *Devlet*, çev. Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz (İstanbul: Türkiye İş Bankası, 2010), 514a-520a.

[5] Immanuel Kant, "An Answer to the Question: What is Enlightenment?", 54–60.

varoluşunu yeniden düşünerek bir başlangıç noktası oluşturabilme çabasıdır.

Çalışmanın önemi, insanın özgürlük ve hakikat arayışını yalnızca bireysel ve ontolojik bir serüven olarak değil, aynı zamanda epistemolojik ve toplumsal bir dönüşüm süreci olarak ele almasıdır. Platon'un *anabasis* ve Kant'ın *ausgang* kavramları, insanın içinde bulunduğu düşünsel ve yapısal sınırları sorgulayıp aşarak daha yetkin bir varoluş biçimine yönelmesini temsil eder. Bu yönüyle çalışma, bireyin yalnızca içsel bir aydınlanma yaşamasını değil, aynı zamanda kamusal alanda etkin ve özgür bir özne olarak yeniden inşa edilmesini merkeze alır. Günümüz dünyasında bireyin entelektüel bağımsızlığını koruyarak düşünsel konformizme karşı koyma gerekliliği düşünüldüğünde, *çıkış* kavramının felsefi olarak yeniden değerlendirilmesi hem bireysel özerklik hem de toplumsal eleştirellik açısından hayati bir öneme sahiptir. Bu bağlamda çalışma, modern bireyin hakikate ulaşma ve özgürleşme çabalarını anlamlandırmada kavramsal bir zemin sunmakta, felsefî geleneğin bu iki büyük figürü üzerinden insanın düşünsel cesaretini ve sorumluluğunu yeniden gündeme taşımaktadır.

Makale, felsefi bir kavram olarak *çıkışın* Platon ve Kant düşüncesindeki görünümünü kavramsal ve karşılaştırmalı bir yaklaşımla incelemeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda araştırma, nitel araştırma yöntemi kapsamında yer almakta olup, özellikle felsefi hermenötik, kavramsal çözümleme ve karşılaştırmalı düşünce analizi gibi yöntemlerden yararlanılmıştır.

Platon'un *Devlet* diyalogunda yer alan *anabasis* kavramı ile Kant'ın "Aydınlanma Nedir?" adlı makalesinde geçen *ausgang* kavramı, metin merkezli bir çözümlemeye tabi tutulmuştur. Her iki filozofun *çıkış* fikrine yüklediği anlam, kavramların tarihsel bağlamları ve ontolojik, epistemolojik, etik içerimleri açısından ele alınmıştır. Ayrıca çalışmada, bu iki kavramın taşıdığı metaforik ve felsefi anlamlar metinlerarası bir yaklaşımla değerlendirilmiş; Platon'un mağara alegorisi ile Kant'ın kamusal akıl vurgusu, özgürleşme, olgunlaşma ve düşünsel bağımsızlık kavramları çerçevesinde yorumlanmıştır.

Son olarak, kavramsal benzerliklerin ve farklılıkların ortaya konması yoluyla *çıkış* kavramının hem bireysel hem de toplumsal düzeyde ne tür bir aydınlanma biçimine karşılık geldiği felsefi bir bütünlük içinde tartışılmıştır. Bu bağlamda yöntem, yalnızca tarihsel-felsefi karşılaştırma yapmakla kalmamış; aynı zamanda insanın hakikat ve özgürlük arayışı bağlamında bu kavramların çağdaş anlam potansiyelini de açığa çıkarmayı hedeflemiştir.

1. KAVRAMSAL ZEMİN: ÇIKIŞ FİKRİNİN ANLAM İÇERİĞİ

Çıkış sözcüğünün farklı dillerdeki somut veya soyut anlamları incelendiğinde olumsuz bir durumdan kurtuluş anlamının öne çıktığı görülmektedir. Dilimizde *çıkış* sözcüğü genel olarak kötü bir durumdan kurtulma ve yeni bir başlangıç yapma arayışı için kullanılmaktadır. Örneğin bir sorunla karşılaşıldığında bu sorundan kurtulabilme imkânı anlamında *çıkış* sözcüğüyle karşılaşılabilmektedir. Hem fiziksel hem de zihinsel düzeyde bir hareket ve yükseliş çabasını kapsayan bu sözcük, bireylerin sınırlandırıcı koşullardan kurtulma ve hayatlarında dönüşüm yaratma çabalarını anlamlandırmak için kullanılır. Yukarıda işaret edildiği üzere *çıkış*, yalnızca somut bir mekândan dışarıya açılan yol değil, aynı zamanda soyut düzlemde bir çözümü temsil eden geniş bir anlam yelpazesine sahiptir. Türkçe'de *çıkış*, çıkmak fiilinden türemiştir. *Çıkmak*, yukarıya doğru hareket etmek, yükselmek ve ayrılmak anlamlarını taşır.[6] Bu bağlamda, *çıkış*, hem yukarıya doğru bir yönelimi hem de var olan bir durumu geride bırakmayı ifade etmektedir. Zamanla, bu kavram yalnızca somut anlamlarla sınırlı kalmamış; bireyin zihinsel, duygusal ve toplumsal bağlamlardan özgürleşme arayışını da kapsayan anlamlar kazanmıştır.[7]

Çıkış kavramını *anabasis* ve *ausgang* kavramları bağlamında incelediğimizde iki temel anlam boyutuyla karşılaşabiliriz. İlk anlam, ontolojik ve epistemolojik bir yükselişi ifade eden, aşağıdan yukarıya doğru gerçekleşen bir harekettir. Bu hareket, bireyin bilgiye, hakikate ya da daha yüksek bir varoluş düzlemine yönelmesini temsil eder. İkinci anlam ise, toplumsallıktan ayrılmayı ifade eden, içerden dışarıya doğru gerçekleşen bir harekettir. Bu bağlamda, *çıkış*, bireyin kendisini çevreleyen toplumsal, kültürel ya da kurumsal yapılarla arasına mesafe koymasını ve bu yapıların sınırlayıcı etkilerinden kurtulmasını ifade eden bir sözcüktür.

Platon, *Devlet* diyaloğu boyunca farklı bölümlerde metaforik inişler ve çıkışlardan söz eder. Örneğin VI. Kitap'ta "bölünmüş çizgi" benzetmesiyle düşüncenin basamakları tartışılır ve ruhun görüngüler dünyasından idealar dünyasına çıkışı anlatılır.[8] Eserin sonunda X. Kitap'ta anlatılan ruhun ölümden sonraki serüvenini bir *katabasis*

[6] TDK, *Çıkmak* (Erişim 12 Aralık 2024).
[7] Ahmet Karadoğan, "Çık-(mak), Taşık-(mak) mıdır?", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 5/1 (03 Haziran 2015), 142-145.
[8] Platon, *Devlet*, 509d–511e

(yeraltına iniş) ve yeniden *anabasis* (bedene geri dönüş/yükseliş) şeklinde sunar.[9]

Anabasis, Antik Yunanca'da, "yukarı çıkış" anlamındadır. Yani "yukarıya doğru ilerleme" anlamına gelir. Genellikle askeri bir seferi veya iç bölgelere (örneğin bir ülkenin içlerine doğru yapılan seferi) ifade eder. En bilinen kullanımı, Ksenophon'un *Anabasis* adlı eserinde görülür. Bu eser, Pers İmparatorluğu içlerine doğru yapılan ve ardından Yunan paralı askerlerinin dönüşünü anlatan seferin adıdır.[10] Ausgang kelimesi Almanca'da *aus,* dışarı, *gang*, yürüyüş, *çıkış* anlamına gelir. Kelimenin kökeni, Eski Yüksek Almanca'daki *ūsgang* (*çıkış*) kelimesine dayanır. Hem fiziksel bir yerden çıkışı hem de bir olayın sonucunu ifade eder.[11]

Çıkış sözcüğü bağlamında *anabasis* ve *ausgang* kavramlarını incelediğimizde içeriklerinde olumsuzlama anlamını barındırdıklarını görebiliriz. Bu olumsuzlama, *çıkış* eyleminin mevcut bir durumu terk etme ve bu durumdan kurtulmayı hedefleme özelliğinden kaynaklanır. Bir şeyi inşa etmekten ziyade, hâlihazırdaki yapıları reddetme yöneliminde bir karakter taşır. Bu bağlamda, *çıkış* süreci esasen eleştiri, kopuş ve mevcut düzenin yadsınması üzerine şekillenir. Bu durum, *çıkış*ı bir tür yıkıcı müdahale olarak değerlendirme imkânı sunar; çünkü *çıkış* eylemi, bireyin mevcut durumuyla olan bağını çözerek yeni bir alanın ya da bakış açısının yaratılmasını mümkün kılar. Platon'un alegorisinde, mağaradan *çıkış*, hakikatin aydınlığına doğru bir yükseliş olduğu kadar, gölgelerle şekillenen ortak bir yaşamdan dışarıya *çıkış*ı da içerir. Kant ise *Ausgang aus der selbst verschuldeten Unmündigkeit* (insanın kendi suçu olan ergin olmayıştan *çıkış*ı) ifadesiyle, bireyin toplumsallık duygusundan kaynaklanan bağımlılıktan sıyrılarak kendi aklını kullanmaya başlamasını vurgular.[12]

Bu bağlamda *çıkış*, düşünce ve ahlak yönüyle bireyin bağımlılık ve konfor alanından uzaklaşmasını gerektirir. Bu süreçte birey, alışkanlıkların ve sosyal normların sağladığı rahatlığı terk ederek kendi sorumluluğunu üstlenmek zorundadır. Dolayısıyla, *çıkış* eylemi, birey açısından rahatsız edici, düzen bozucu ve negatif olarak değerlendirilebilecek bir müdahale niteliği taşır. Ancak bu rahatsızlık, özgürleşme ve bireysel erginlik adına bir zorunluluktur.

---

[9] Platon, *Devlet*, 614b–621d

[10] *Henry George Liddell & Robert Scott, A Greek-English Lexicon,* Oxford: Clarendon Press, 1940, s. 119.

[11] *Friedrich Kluge, Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache,* 25. Aufl., Berlin: De Gruyter, 2011, s. 57.

[12] Nejat Bozkurt, *Kant* (İstanbul: Say Yayınları, 2005), 263.

Platon'un alegorisinde mağaradaki tutsak başlangıçta ergin olmama durumundadır; çünkü algıladığı şeylerin aslında gölgeler olduğunun farkında değildir. Zincire vurulmuş olması, zihinsel ve ruhsal tutsaklığına işaret eder. Zincirlerden kurtulup ayağa kalkması ise bir bakıma bireyin kendi ayakları üzerinde durmaya başlaması, yani olgunlaşma sürecinin ilk adımıdır. Bu süreç kolay ve kendiliğinden olmaz. Mahkûm "ışığa doğru zorla çekilirken" büyük bir direnç ve acı yaşar. Bu, erginleşmenin zorluğuna işarettir.[13]

Dolayısıyla, Platon'da *anabasis* sadece bireysel bir bilgi edinme süreci değil, aynı zamanda bir özgürleşme edimidir. Mağaradan çıkan kişi, fikren ve ruhen özgürlüğe kavuşmuştur. Artık ne zincirlerle bağlıdır ne de başkalarınca yönlendirilen bir algı dünyasında yaşamaktadır. Kendi gözleriyle gerçeği görmektedir.

Kant'ın anlayışında ise bilgiye ulaşma ve özgürleşme süreçleri ayrılmaz biçimde bir aradadır. Ancak Platon'dan farklı olarak Kant, bilgiye ulaşmayı öncelikle eleştirel aklın kullanımı şeklinde anlar. Birey, aydınlanma yoluna girdiğinde kişisel olarak özgürleşir. Artık bir vesayetçinin kuklası değildir, kendi hayatının ve düşüncelerinin öznesi haline gelir. Fakat aynı zamanda Kant, gerçek anlamda özgürleşmiş bir toplum hedefler. Bunun için, ifade özgürlüğünün kurumsallaşması, kamusal tartışma kanallarının açık olması gerekir. Bu, otorite ile özgürlük arasında bir denge halidir.[14]

Modern dünyada *çıkış* kavramı bağlamında toplumsal değişimler, yapısal bir dönüşüm sürecinden geçmekte olup, bu dönüşümün arka planında toplumsal, dinî, siyasî ve kültürel dinamikler etkili olmaktadır.[15] Bu manada *çıkış* kavramı, bireyin sadece fiziksel veya kurumsal sınırlamalardan değil, aynı zamanda ideolojik, kültürel ve psikolojik sınırlardan da özgürleşmesini içeren çok boyutlu bir süreçtir. Bu süreç, mutlak bir kopuşu değil, sürekli bir sorgulama ve dönüşüm halinde olmayı gerektirir. Bu yönüyle *çıkış*, insanın içine yerleşmiş korku kökenli önyargılardan ve dogmatik düşüncelerden kurtulmak için sürekli bir çaba harcamayı gerektirir; bunu başarmak ise ancak cesaret erdemiyle olası görülmektedir.

---

[13] Platon, *Devlet*, 516a.

[14] Immanuel Kant,. *An Answer to the Question: What is Enlightenment?* Translated by H. B. Nisbet. In: H. S. Reiss (Ed.), *Kant: Political Writings*, 2nd ed., Cambridge: Cambridge University Press, 1991, pp. 54–60.

[15] Celalettin Yanık-Musa Öztürk, "Toplumsal Hareketlerin Dönüşümü Üzerine Bir Değerlendirme", *Mukaddime* 5/1 (2014), 45.

2. ONTOLOJİK YÜKSELİŞ OLARAK PLATON'UN ANABASİS'İ

Çalışmamızın bu bölümünde Platon'un mağara alegorisi bağlamında kalarak *anabasis* kavramı incelenecek ve Onun konuyla bağlantılı çeşitli diyaloglarına yer verilecektir. Platon, *Devlet* adlı eserinde yer alan mağara alegorisinde mağaradan *çıkış*ı ifade etmek için *anabasis* (ἀνάβασις) sözcüğünü kullanmaktadır.[16] Yukarı doğru *çıkış* anlamına gelen bu terim, mağaranın dışına doğru yapılan yükselişi ifade etmek için kullanılmaktadır. Terim, Platon'un alegorideki temel felsefi mesajlarını ifade eden anahtar kelime olarak öne çıkar. Platon'un felsefi sisteminde *anabasis*, fiziksel gerçeklikten ruhsal ve entelektüel dünyaya bir *çıkış* olarak görülür. Bu *çıkış*, bir tür zihinsel ve ruhsal yolculuğu, hakikate doğru bir ilerlemeyi simgelemektedir. *Anabasis* etimolojik olarak, iki ana bileşenden oluşmaktadır: *ana-* (ἀνά): "yukarı" veya "üst" anlamını taşır, *basis* (βάσις): "yürüyüş" ve "adım atma" manasına gelir. Bu birleşimle *anabasis*, "yukarıya doğru yapılan yürüyüş" ya da "*çıkış*" anlamını kazanır.[17]

Anabasis (ἀνάβασις) terimi Platon'un *Devlet* diyalogunda şöyle geçmektedir:

-"Bu onun gözlerini acıtmaz mı ve geri dönüp fark edebildiği şeylere kaçmaz mı ve onları gerçekten de işaret edilen nesnelerden daha açık ve kesin olarak görmez mi?"

-"Öyle," dedi.

-"Ve eğer," dedim, "birisi onu zorla, engebeli ve dik olan yokuşa sürüklese ve onu güneşin ışığına çıkarmadan bırakmasa, bu şekilde sürüklenmeyi acı verici bulacağını ve bundan rahatsız olacağını düşünmüyor musun?"[18]

Anabasis sözcüğünün ne anlama geldiğini anlamak açısından Platon'un mağara alegorisine bakmak önemli görünmektedir. Alegori, yer altında mağaraya benzeyen bir mekân tasviriyle başlamaktadır. Bu mekânın sonunda, elleri ve ayakları zincirlenmiş, başlarını çeviremedikleri için yalnızca önlerine bakabilen insanlar bulunmaktadır. Onların arkasında yüksek bir konumda bir ateş yanmakta, ateş ile zincire vurulmuş bireyler arasında ise bir yol ve bu yol boyunca uzanan alçak bir duvar yer almaktadır. Bu duvarın gerisinde, ellerinde çeşitli nesneler taşıyan insanlar geçip gitmekte; nesneler arasında taş, tahta ve benzeri

[16] Platon, *Devlet (Politeia)*, çev. Benjamin Jowett, kitap 7, 517b, *Perseus Digital Library*, https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Plat.+Rep.+7.517b (erişim: 11 Mayıs 2025).
[17] Online Etymology Dictionary, *Anabasis* (Erişim 01 Aralık 2024).
[18] Platon, *Devlet*, 516a.

maddelerden yapılmış hayvan figürleri yer almaktadır. Mağaranın girişindeki ateş, bu nesnelerin gölgelerini mahkûmların baktıkları duvara yansıtmaktadır. Ellerindeki zincirler nedeniyle yalnızca önlerindeki duvarı görebilen mahkûmlar, yaşamları boyunca sadece bu gölgeleri algıladıkları için onları gerçek nesneler, mağara duvarında yankılanan sesleri de gerçek sesler olarak kabul etmektedirler. Ancak zincirlerinden kurtulan bireyler, öncelikle mağaranın içindeki ateşi fark edecek ve gölgelerin aslında nesnelerin yansımaları olduğunu anlayacaklardır. Daha sonra mağaradan dışarı çıktıklarında, asıl aydınlık kaynağı olan Güneş'i ve bu ışık altında görülebilen gerçek varlıkları tanıma olanağı bulacaklardır.[19]

Alegoride bir yer olarak mağaranın otoritesini zincirlere vurulmuş ve duvardaki gölgelere bakan insanlar vasıtasıyla anlamak mümkündür. Bu nedenle duvardaki gölgeler otoritenin bir yansıma biçimi, mağaranın kendisi ise bir otoritenin sembolüdür. Bir insan mağara dışına çıktığında mağaranın otoritesinden idelere doğru yükselir. Böylece ideler âlemine yönelmek için mağara duvarı ve gölgeleri geride bırakır.[20]

Platon'un epistemolojisinde bilgiye ulaşma ve aydınlanma süreci, duyusal izlenimlere dayanan değişken sanılardan (*doxa*)[21] başlayarak, gerçeğe uygun fakat gerekçelendirilmemiş doğru inançlara (*alēthēs doxa*) ulaşmayı içerir. Ancak bu aşama, henüz gerçek bilgiye karşılık gelmez. Platon'a göre hakiki bilgiye (*epistēmē*)[22] ancak ruhun idealar dünyasında edindiği bilgileri hatırlaması, yani *anamnesis* yoluyla ulaşmak mümkündür.[23] Bu ilerleyiş, *Devlet* diyalogundaki mağara alegorisinde sembolik biçimde betimlenir: birey, mağaradaki gölgelerden kurtularak ışığa, yani ideaların bilgisine yönelir.

Platon'un aydınlanma düşüncesini daha iyi anlamak açısından *Devlet*'te geçen *Bölünmüş Çizgi Analojisi*'nin açıklanması elzemdir. Çünkü Platon'un kastettiği aydınlanmanın mistik bir aydınlanmadan ziyade felsefi bir aydınlanma olduğunu ancak bu analoji sayesinde anlayabiliriz.

---

[19] Platon, *Devlet*, 514a-520a.

[20] Burhanettin Tatar, "Sınır ve Boşluk: Klasik İslam Sanat Eseri-Çerçeve-Duvar Arasındaki İlişkiye Dair Felsefi Bir Analiz", *Milel ve Nihal* 19/1 (2022), 13.

[21] Platon, *Menon*, çev. Ahmet Cevizci (İstanbul: Say Yayınları, 2013), 98e.

[22] Platon, *Theaitetos*, çev. Birdal Akar (İstanbul: BilgeSu Yayınları, 2013), 201c-202c.

[23] Platon, *Phaidon*, çev. Furkan Akderin (Ankara: Say Yayınları, 2015), 72e–77a, Yunus Emre Akbay ve Merve Mumcu, "Schopenhauer Felsefesinde Platon'un Etkisi Üzerine Bir Analiz", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 49 (2022/2): 238–255, 242.

2.1. Bölünmüş Çizgi Analojisi

Platon'un *Bölünmüş Çizgi Analojisi*, insan zihninin duyusal dünyadan akılsal dünyaya doğru gerçekleşen *çıkış*ını (*anabasis*) simgeler. Onun epistemoloji ve ontoloji anlayışını açıklayan en önemli felsefi metaforlardan biri olan analoji, Platon'un gerçeklik, bilgi türleri ve insanın kavrayış yetisinin farklı düzeylerini açıklamak için geliştirdiği bir model olarak öne çıkmaktadır.[24] Çizgi, iki ana bölüme ayrılmakta ve her bölüm kendi içinde iki alt düzeyi barındırmaktadır. Bu yapı, hem görünür hem de düşünülür dünyaya ilişkin kavrayışın hiyerarşik bir düzenini sunmaktadır. Görünür dünya, algıya dayalı bilgi seviyelerini içerir, *eikasia* ve *pistis* olarak iki alt düzeye ayrılır. *Eikasia*, gölgeler, yansımalar ve imgeler dünyasıdır; bunlar, fiziksel nesnelerin yalnızca eksik ve dolaylı temsilleridir. *Pistis* ise fiziksel dünyadaki somut nesnelere ilişkin inancı ifade eder. Bu bilgi türü, duyusal algıya dayanır. Ancak, yine de mutlak bilgi değildir, çünkü fiziksel nesneler, değişim ve geçicilik doğasıyla sınırlıdır. Düşünülür dünya ise *dianoia* ve *noesis* olarak iki alt sınıfa ayrılır. *Dianoia*, matematiksel ve geometrik kavrayışa dayalıdır. Bu düzey, soyut akıl yürütmenin ve ideaların anlaşılmasına giden bir yoldur. Kesin ve değişmez bilgiye yaklaşmanın ilk aşaması olarak kabul edilir, ancak hâlâ tam anlamıyla saf hakikati ifade etmez. *Noesis* ise mutlak hakikatin bilgisini temsil eder. Bu düzey, idealar dünyasının doğrudan kavranışını ve saf aklın kullanımıyla değişmez ve kesin bilgiye ulaşmayı ifade eder. Platon'a göre, bu seviyede kavranan hakikat, diğer tüm bilgi düzeylerinin ötesindedir ve insanın entelektüel mükemmeliyetine ulaşmasını sağlar. Platon'a göre gerçek bilgelik, en üst seviye olan *Noesis*'e ulaşmakla mümkündür.[25]

Platon'un *Bölünmüş Çizgi Analojisi*, bilginin ve gerçekliğin dereceli bir yapıya sahip olduğunu vurgulamaktadır. Görünür dünyadan düşünülür dünyaya doğru yükseliş, insan aklının yanılsamalardan mutlak hakikate *çıkış*ını temsil eder. Platon'un bu analoji ile gösterdiği şey, insanların algısal deneyimlerden başlayarak düşünsel bilgiye doğru bir *çıkış* yapması gerektiğidir. Duyusal dünya değişken ve geçiciyken, düşünsel dünya kalıcı ve gerçekliktir. Bu bağlamda, iki farklı varlık alanı iki biliş türünü gerektirir. Birincisi, idealarla ilgili olan ve akıl yoluyla bilinebilen varlıklar üzerine temellendirilen rasyonel felsefi bilgi

[24] Yunus Emre Akbay, *Platon ve Aristoteles'te Varlık, Dil ve Düşünce Bağlamında Kavramlar*, Ankara: Sonçağ Yayıncılık, 2021, 76-77.
[25] Platon, *Devlet*, 509d-511e.

anlamında epistemedir.[26] Diğeriyse, görünüşler dünyasındaki, duyu organlarıyla algılanabilen, kanaat düzeyinde kalan bilgi yani doksadır.[27]

Platon'un mağaradan çıkış alegorisi, ontolojik ve epistemolojik katmanları iç içe geçiren zengin bir benzetmedir. Ontolojik olarak, mağaranın içindeki gölgeler dünyası, görünenler dünyasını temsil eder; burada varlıklar tam ve hakiki değildir, sadece asılların kopyaları veya yansımalarıdır. Bu nedenle mağaradaki mahkûmlar aslında bir gerçek-dışı dünyada yaşamaktadır. Dışarıdaki dünya ise idealar dünyasıdır; Platon'un varlık hiyerarşisinde en yüksek gerçeklik düzeyi burasıdır. Mağaradan çıkış, varlığın bu alt düzeyinden üst düzeyine bir geçiştir. *Anabasis* bu açıdan bir ontolojik kopuşu imler. Epistemolojik olarak ise bu yolculuk, doksadan epistemeye geçiş sürecidir. Mağaradaki insanlar sadece gölgeleri gördüklerinden, onların bilgisi *zan* ve *sanı* düzeyindedir. Oysa mağaradan çıkıp gerçek nesneleri ve nihayetinde Güneş'i gören kişi, artık hakiki bilgiye (*episteme*) ulaşmıştır.

3. AYDINLANMA VE IMMANUEL KANT

Çalışmamızın bu bölümünde aydınlanma dönemi ve Kant'ın aydınlanma anlayışı çerçevesinde *çıkış* kavramı incelenecektir. Avrupa'da 1688 İngiliz Devrimi'nden 1789 Fransız Devrimi'ne kadar uzanan dönem, aydınlanma olarak adlandırılır.[28] Düşünsel bir hareket[29] olarak aydınlanmanın temel dinamikleri reform, modern bilimlerin gelişimi ve Protestanlığın etkisidir.[30] Öte yandan aydınlanmanın ortaya çıkmasına yol açan etkenler arasında orta sınıfın refah seviyesinin ve özbilincinin artması önemli bir yere sahiptir.[31]

Aydınlanma, Orta Çağ'ın Tanrı merkezli skolastik düşünce yapısından kopuşu ve insan odaklı yeni bir perspektifi temsil eder.[32] Birey merkezli yaklaşım, insanlık tarihinde önemli bir dönüm noktasının başlangıcıdır. Bu felsefi akım, insan doğasının evrensel niteliğini vurgulayarak, toplumsal düzende köklü bir değişimi hedeflemiştir. 18. yüzyılda filizlenen bu düşünce sistemi, insanın özünün coğrafi, kültürel

[26] Platon, *Theaitetos*, 201c-202c.
[27] Platon, *Menon*, 98e.
[28] Mehmet Ali Ağaoğulları, *Sokrates' ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015), 517.
[29] Ahmet Arslan, "Aydınlanma", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 1/2 (1992), 23.
[30] Samuel Fleischacker, *What is Enlightenment?* (New York: Routledge, 2013), 2-3.
[31] Alev Alatlı, *Batıya Yön Veren Metinler 3* (İstanbul: Kapadokya Meslek Yüksekokulu Yayınları, 2010), 917-919.
[32] Ahmet Cevizci, *Aydınlanma Felsefesi* (İstanbul: Say Yayınları, 2020), 11.

ve toplumsal farklılıklardan bağımsız olarak her yerde aynı olduğu varsayımına dayanır. Bu temel varsayım, dönemin hâkim paradigması olan toplumsal hiyerarşi ve imtiyazlara karşı güçlü bir eleştiri niteliği taşır. Aydınlanma filozofları, insan doğasının evrenselliği ilkesinden hareketle, toplumsal yapıdaki her türlü ayrımcılığın ve eşitsizliğin ortadan kaldırılması gerektiğini savunmuşlardır.[33]

Tüm bu gelişmelerin içinde aydınlanmaya dair zamanın ruhunu yansıtan en doğru ve öngörülü açıklamayı aydınlanma döneminin en önde gelen filozoflardan biri olan Immanuel Kant yapabilmiştir. Onun aydınlanma ile ilgili çizdiği çerçeve günümüze kadar etkisini sürdürmüş ve aydınlanmaya dair tartışmaların merkezine oturmuştur. Kant, felsefe tarihinde ilk kez aydınlanmanın doğasını ve hedeflerini sistematik bir şekilde açıklığa kavuşturmayı amaçlamış, modern düşünceyi şekillendiren önemli düşünürlerden biri olarak öne çıkmıştır.[34] Kant, Ortaçağ'dan miras kalan dünya görüşünün etkilerini modern felsefeden uzaklaştırarak, hümanist değerleri bütün boyutlarıyla savunmaya yönelmiştir. Onun felsefesi, köklü bir eleştirel yaklaşım benimseyerek geleneksel kurumları ve düşünceleri sorgulamış; insan aklını bilgiye, varoluşa ve etiğe dair soruların merkezine yerleştirmiştir.[35] Bu yaklaşım, bilginin kaynağına ilişkin klasik anlayışları tamamen dönüştürerek aydınlanma felsefesinin rasyonel temelini güçlendirmiştir.

Kant'ı bir aydınlanma filozofu olarak tanımlamamızı mümkün kılan üç önemli unsur bulunmaktadır. Bunlardan ilki, bilimsel düşünceye dayalı bir felsefi altyapı inşa etme çabasıyla bilimsel bilginin geçerliliğini ve güvenilirliğini sistematik bir şekilde temellendirebilmiş olmasıdır. İkinci olarak, o, eleştirel felsefesini insan aklının sınırlarını belirlemeye adamıştır. David Hume'un (Ö. 1776) etkisiyle metafizik geleneği sorgulamaya tabi tutmuş, felsefeyi kavramsal karmaşadan kurtarmaya çalışmıştır. Son olarak, Kant'ın etik anlayışı, aydınlanmanın özgürlük ve özerklik ideallerini yansıtır. Ona göre, ahlakî bir eylem ancak aklın rehberliğinde ve bireyin iradesinin yönlendirmesiyle mümkündür. Böylece o, bireyin kendi ahlakî yasasını koyabilen bir varlık olduğunu savunarak, özgürlük temelli bir etik sistem geliştirmiştir.[36]

---

[33] Alev Alatlı, *Batıya Yön Veren Metinler 3*, 928.

[34] Saniye Vatansever, "Kant'ın Aydınlanma Anlayışı: Tarihi Arka Planı ve Aydınlanmada Eğitimin Rolü", *Kaygı. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi* 21/2 (2022), 838-880.

[35] Fikret Yılmaz, "Kant'ın Ahlak Anlayışında Amaçlar Krallığı: Özerklik ve Evrensel Ahlak İlkelerinin Rolü", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 28/3 (2024), 591.

[36] Ahmet Cevizci, *Felsefe Tarihi Thales' ten Baudrillard'a* (Ankara: Say Yayınları, 2022), 413.

Bu anlayış, yalnızca bireysel aklın bağımsızlığını değil, aynı zamanda ifade özgürlüğünü ve kamusal alanda eleştirel tartışmayı da savunan bir felsefi çerçeve sunmuştur.[37] Bu bağlamda, Kant'ın felsefesi, yüzünü geleceğe dönmüş, maddi koşullarla ilişkili, üretken ve bağımsız yeni bir insan tipinin ortaya çıkışını vurgular. Bu birey, yalnızca eski düzenin kalıntılarından kurtulmakla kalmaz; aynı zamanda, yeni bir siyasal, toplumsal ve kültürel anlayışın inşasında etkin bir rol üstlenir.[38] Bu nedenle, onun düşünceleri, modern öznenin bağımsızlığını ve aklın rehberliğinde şekillenen bir yaşam anlayışını savunan aydınlanma ideallerini en açık biçimde temsil eder. Kant'ın vurgusu, aydınlanmanın özgürleşme boyutuna yöneliktir. Bu özgürleşme öncelikle zihinsel özgürlük anlamına gelir: Birey, aklını kullanırken hiçbir dış otoritenin talimatına ihtiyaç duymayacak, düşüncelerinde özerk olacaktır.

3.1. Aydınlanma Nedir?

Kant'ın "Aydınlanma Nedir?" makalesi 30 Eylül 1784'de *Berlinische Monatsschrift* adlı bir dergide yayımlanmıştır.[39] Kant'ın makalesini yazmasına neden olan olay, Johann Erich Biester'in *Berlinische Monatsschrift*'te, evlilik merasimlerinde rahiplerin bulunmasının evlilik sözleşmesinin başka sözleşmelerden ayrı olarak Tanrı ile gerçekleştirilen bir sözleşme olduğu ve dolayısıyla diğer mukavelelerden daha önemli olduğu yönünde hatalı bir yargının oluşmasına neden olduğunu iddia ettiği bir makaledir. Biester'e karşı Johann Friedrich Zöllner, evlilik kurumu ve din ilişkisiyle alakalı bir makale yayımlar.[40] Zöllner, makalede yer alan bir notunda, "Aydınlanma Nedir?" sorusunu sorar ve bu sorunun cevabını hiçbir yerde bulamadığını öne sürer.[41] Böylece dergide aydınlanma ile ilgili makalelere yer verilir. İşte Kant, *Aydınlanma Nedir? Sorusuna Yanıt* başlıklı makalesini bu tartışmalarla birlikte kaleme almıştır.

Kant, makalesine "aydınlanma insanın kendi suçuyla düştüğü ergin olmayıştan (Unmündigkeit) çıkmasıdır (Ausgang)" cümlesiyle başlamıştır. O, bu cümlesinde ergin olmama, başkasına bağımlı olma

[37]Lucien Goldmann, *Kant Felsefesine Giriş*, çev. Afşar Timuçin (İstanbul: Metis yayınları, 1983), 9.
[38]Jacqueline Russ, *Avrupa Düşüncesinin Serüveni: Antik Çağlardan Günümüze Batı Düşüncesi*, çev. Özcan Doğan (İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2012), 262-265.
[39]Saniye Vatansever, "Kant'ın Aydınlanma Anlayışı", 844.
[40]Samuel Fleischacker, *What is Enlightenment?*, 11.
[41]Manfred Kuehn, *Immanuel Kant*, çev. Bülent H. Doğan (İstanbul: Türkiye İş Bankası, 2011), 289.

anlamına gelen *unmündigkeit* kelimesini kullanmıştır.[42] *Unmündigkeit*, kelime kökü itibariyle "dilsizlik", "sesini çıkaramama" manalarına gelir.[43] Etimolojik olarak, Almanca'da "ağız" anlamına gelen *Mund* kelimesiyle bağlantılıdır ve bireyin "kendi ağzından konuşabilmesi" metaforuna dayanır. Almanca'da *mündigkeit*, "reşit" ya da "ergin" demektir. *Mündigkeit* hukuki bağlamda, bir kişinin kendi haklarını kullanma ve kendi kararlarını verme yetisine sahip olmasıdır.[44] Daha geniş anlamda, *mündig*, bir bireyin özgürce düşünme, sorumluluk alma ve bağımsız hareket etme yetisini ifade etmek için kullanılan bir sözcüktür.

Kant, insanların "ergin olmayış" (*Unmündigkeit*) durumunu merkeze alarak, bu hali bireyin aklını başkalarının rehberliğine teslim etmesi olarak tanımlar. Ona göre, bu bağımlılık durumu, bireyin kendisine dayattığı bir sınırdır ve temelde korkaklık ve ataletten kaynaklanır. İnsan, sorumluluğu başkalarına devrederek kendi konfor alanını yaratır; bu, birey için kolay bir yaşam şeklidir ancak aynı zamanda aklın pasifleşmesi ve özgürleşme çabasından vazgeçmesi anlamına gelir. Bu noktada Kant, bireyin aklını dini liderlere, doktorlara, kitaplara veya yazarlara teslim etmesini eleştirir. Bu tür bir vesayet, kişinin kendi kararlarını alması yerine, hayatının kontrolünü başka otoritelerin eline bırakmasıyla sonuçlanır. Dolayısıyla, başkalarının vesayeti altında olmak yalnızca bireyi bağımlı kılmakla kalmaz, aynı zamanda bu vesayet sahiplerinin işlerini de kolaylaştırır. Kant, otoritenin varlığını mümkün kılan bu dinamikleri, eleştirel bir şekilde çözümlemektedir. Kant'a göre, ergin olmak, bireyin aklını özgürleştirmesi ve otoriteye boyun eğmeyi reddetmesidir. Bu süreç, bireyin kendi yaşamını ve kararlarını üstlenmesini, kendi akıl yürütmesine güvenmesini ve bu güvenle hareket etmesini gerektirir. Ancak, bu özgürleşme süreci kolay değildir; birey, hem toplumsal konfor alanlarından çıkmayı hem de hata yapma ihtimaliyle yüzleşmeyi göze almalıdır. Kant'ın ifadesiyle, "erginlik", bir cesaret eylemi olarak kişinin, kendi aklını kullanmaya başlaması ve yaşam yolculuğunda rehberliği eline alması anlamına gelir.[45]

Kant, bireyin ergin olmayış durumunda kalmasından sorumlu olan vasilerin, ilk olarak insanları bağımlı hale getirdiklerini, bu bağımlılığın ise bireylerin özgürleşme yetilerini köreltiğini belirtir. Kant, bu durumu, evcil hayvanların itaatkâr hale getirilmesine benzeterek açıklamıştır.

[42] Immanuel Kant, "An Answer to the Question: What is Enlightenment?", 54–60.
[43] Samuel Fleischacker, *What is Enlightenment?*, 12.
[44] Digitales Wörterbuch der Deutschen Sprache(DWDS), *Mündig* (Erişim 02 Aralık 2024).
[45] Immanuel Kant, "An Answer to the Question: What is Enlightenment?", 54–60.

Vasiler, bireyleri zihinsel bir yürütece (Gängelwagen) bağlar ve onların bu yapay destekten kurtulmalarını sistematik bir şekilde engeller. Bu yürüteç, insanın bağımsız karar verme, sorumluluk üstlenme ve eleştirel düşünme becerilerini köreltir.[46] Vasiler, insanların kendi ayakları üzerinde durmaya cesaret etmelerini, karşılaşabilecekleri tehlikeleri öne sürerek engellemeye çalışır.

Kant, "Antropoloji Dersleri" isimli eserinde aydınlanma makalesinde olduğu gibi yetişkinlik ve çocuk olmayla ilgili metaforları sürdürür. 18. yüzyılda çocukların kontrollü yürümesi için onların bellerine takılı ipe gönderme yapar ve aydınlanma yazısındaki vasilik metaforuna benzer bir metafor kullanır. İnsanın, iple yürütülmesi dışsal bir otorite tarafından yönetilmesini ifade ederken kendi ayakları üzerinde yürümesi aklını kendi için kullanmasına karşılık gelir. Kültürel ve toplumsal düzenlemeler, insanın zihinsel özgürlüğünü kısıtlayan zincirler olarak işlev görür. Ergin olmama durumu, bu kısıtlamalarla örülmüş bir yapının içinde bireyin hapsolmasıdır ve bu durumdan kurtuluş, yalnızca bu zincirlerin kırılmasıyla mümkündür. Bu prangalar, hem bedensel hem de zihinsel boyutlarda varlık gösterir. Tarih boyunca bireyin fiziksel sınırlandırmalarla karşı karşıya bırakılması, onun zihinsel yetilerini de baskı altına almış, düşünme ve sorgulama kapasitesini zayıflatmıştır.[47]

Bedensel kısıtlamalar, yalnızca bireyin fiziksel özgürlüğünü değil, aynı zamanda ruhsal bağımsızlığını da sınırlandırır. Bukağı, tasma, gem, yular veya kelepçe gibi fiziksel engellerin insan üzerinde yarattığı baskı, bu fiziksel kısıtlamaların insanın ruhuna yansıması olarak zihinsel bir hapishane inşa eder. İnsan, bu sınırlamalarla kontrol altına alınır; özgür düşüncenin yerini bağımlılık alır. Bu bağlamda, Kant'ın felsefesinde ergin olmama durumu, sadece bireyin kendi aklını kullanma cesaretini kaybetmesi değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel yapılar tarafından zihinsel bağımsızlığının engellenmesi anlamına gelir. Kundak örneği de bu durumu açıklamak için dikkat çekicidir. Kundak, fiziksel bir sınırlandırma aracı olmasının ötesinde, bireyin özgür hareket etme potansiyelini kısıtlar ve onun erken yaşlardan itibaren bağımlılığa alıştırılmasını sembolize eder. Bu metafor, insanın toplumsal düzende içine düşürüldüğü sınırlandırılmışlık halini etkileyici bir şekilde ortaya koyar.

---

[46] Immanuel Kant, "An Answer to the Question: What is Enlightenment?", 54–60.

[47] Immanuel Kant, *Lectures on Anthropology* (Cambridge: Cambridge University Press, 2012), 180.

Kundak, vücudu hareketsiz tutmak amacıyla bebeğin vücuduna baştan ayağa sıkıca sarılan bez şeritlerdir.[48] 16. yüzyılda kundaklamaya karşı muhalefetin başlamasının nedenleri arasında kundaklamanın fiziksel, gelişimsel ve psikolojik zararlarına ilişkin farkındalığın artması; çocukların öznel deneyimlerinin daha fazla kabul görmesi ve özgürleşme fikrinin yaygınlaşması bulunmaktadır. Felix Würtz (Ö. 1598), kundaklamayı kamuoyunda eleştiren ilk kişilerdendir. Würtz, çocuğun öznel tecrübesini ön plana çıkararak ve kundaklamanın fiziksel zarara yol açtığını göstererek çığır açmıştır.[49]

Bu noktada, bebeklik dönemine dair geleneksel uygulamalar, bireyin hem bedeni hem de ruhu üzerinde kalıcı etkiler bırakmış, onu daha baştan edilgenliğe alıştıran bir zihinsel altyapının temellerini atmıştır.

Kundaklama, sadece vücudu sarma işlemi değildir, o aynı zamanda bir çağın ruhunu yansıtır. İnsanın vücudunu engelleyen ve kısıtlayan şeyler onun düşünce ve davranışlarını da etkiler. Bedensel ve düşünsel özgürlük arasındaki bağ, bireyin fiziksel kısıtlamalardan arınmasının bilişsel ve entelektüel kapasitesinin gelişimi için zorunlu bir koşul olduğu fikrine dayanır. Bedeni sınırlayan ve hareketi engelleyen uygulamalar, bireyin çevresiyle etkileşimini ve deneyimlerini sınırlandırarak bilişsel gelişimi üzerinde dolaylı bir baskı oluşturur. Tarihsel süreçte, kundaklama gibi fiziksel kısıtlama pratiklerine yönelik eleştiriler, yalnızca biyolojik veya fizyolojik zararlar üzerinden değil, bireyin öznel deneyimlerini ve özgürleşme sürecini engelleyen yapılar olarak değerlendirilmiştir. Benzer şekilde, düşünsel özgürlük de bireyin dışsal otoriteler ve dogmatik yapılar tarafından baskılanmaması gerektiği fikrine dayanır. Kant'ın aklın kamusal kullanımı vurgusu, bireyin sadece fiziksel anlamda değil, düşünsel anlamda da özgürleşmesi gerektiğini gösterir. Bu bağlamda, fiziksel özgürlüğün sağlanması, bireyin düşünsel kapasitesinin gelişimi ve aklın özgür kullanımı için temel bir önkoşul olarak değerlendirilebilir. Kant, bu özgürlüğü yalnızca negatif bir anlamda, yani bireyin önüne herhangi bir kısıtlayıcı engelin çıkarılmaması olarak ele alır. Özgürlük, doğuştan gelen bir hak olarak her insana tanınmış bir olanaktır; ancak bu olanağın somut bir gerçekliğe dönüşmesi, bireyin içinde bulunduğu toplumsal koşullara bağlıdır. Bu nedenle, bireysel özgürlüğün fiilen hayata geçirilmesi, yalnızca özgürlüğü

[48]Earle L. Lipton vd., "Swaddling, A Child Care Practice: Historical, Cultural, And Experimental Observations", *Pediatrics* 35/3 (1965), 521-525.

[49]Ralph Frenken, "Psychology and History of Swaddling, Part Two: The Abolishment of Swaddling From the 16th Century Until Today", 222-231.

engelleyen tüm nedenlerin ortadan kaldırıldığı bir toplumsal düzenle mümkün olur.[50]

Bu süreç, bireyin kendi içinde değil, aynı zamanda toplumsal yapılar düzleminde köklü bir dönüşümü gerekli kılar. Kant, bu bağlamda aydınlanmayı *ausgang* olarak tanımlayarak, onu bireyin kendi bilişsel ve düşünsel yetilerini özgürce kullanmasını engelleyen koşullardan çıkışı ifade eden negatif bir kavram çerçevesinde ele alır.

4.1. Kamusal Aklın İnşası Olarak Kant'ın Ausgang'ı

Kant'ın a*usgang* anlayışı, yalnızca bireyin vesayet durumundan kurtulmasına yönelik tarihsel bir çağrı değil, aynı zamanda aklın eleştirel işlevini tarihsel, etik ve kültürel düzlemde üstlenmesi gerekliliğine yapılan felsefi bir vurgudur. Bu kavram, Kant'ın eleştirel felsefesinin bütüncül yapısı içerisinde çok daha sistemli bir anlam taşır. Özellikle *Saf Aklın Eleştirisi*'nde geliştirilen a priori aklın özgürleştirici yapısı, *çıkış* kavramının yalnızca düşünsel değil, aynı zamanda etik ve estetik bir boyutu olduğunu da ortaya koyar.[51]

Kant'a göre ahlaki yasa, aşkın bir otoriteye değil, bizzat insan aklının yapısına dayanır.[52] Bu düşünce, bireyin kendi aklında taşıdığı normatif ilkeyle hareket etmesini, başka bir deyişle ahlaki öznellik geliştirmesini zorunlu kılar. Bu bağlamda *ausgang*, yalnızca bireyin düşünsel tembellikten sıyrılarak kendi aklını kullanması anlamına gelmez, aynı zamanda ahlaki sorumluluk bilinciyle kendi eylemlerini yönlendirmesi manasına gelir.[53] Dolayısıyla çıkış, salt bir bilişsel aydınlanma değil, etik bir dönüşüm sürecidir.

Kant'ın düşüncesinde *ausgang*, aydınlanma ile ilişkili olarak öne çıkan bir kavramdır. Almanca kökenli *ausgang* iki ana bileşenden oluşur: *Aus* Almancada "dış" anlamına gelir. Bu, bir şeyin dışına çıkmayı, ayrılmayı ya da bir yere gitmeyi ifade eder**.** *Gang* ise "yol" veya "yürüyüş" anlamına gelen bir sözcüktür. Bu iki sözcüğün birleşimi, "dışarıya giden yol" yani "*çıkış*" anlamını meydana getirir. *Ausgang*, fiziksel bir *çıkış*ı (bir mekandan çıkmak) ifade ettiği gibi metaforik bir *çıkış*ı da (zihinsel bir kısıtlamadan çıkmak) ifade eder.[54] Burada ifade edilen *çıkış*, bilgi

[50]Immanuel Kant, *Sürekli (Ebedi) Barış Üstüne Felsefi Bir Deneme*, çev. Nejat Bozkurt (İstanbul: Say Yayınları, 2005), 280.
[51] Immanuel Kant, *Saf Aklın Eleştirisi*, çev. Naci Pektaş (Ankara: Gece Kitaplığı, 2022), 413.
[52]Immanuel Kant, *Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi*, çev. İoanna Kuçuradi, çeviriyi karşılaştıran Gertrude Durusoy,(Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2002), 50.
[53] Immanuel Kant, "An Answer to the Question: What is Enlightenment?", 54–60.
[54]Wiktionary, *Ausgang* (Erişim 04 Aralık 2024).

edinmeye dönük olumlu bir süreç değil, olumsuz bir eylem, ergin olmama durumundan uzaklaşma olarak değerlendirilebilir.[55] Bu nedenle *çıkış*, bilgiyle kurulan ilişkinin dönüşümüyle ilgilidir. Otoritelerden gelen bilgi türü ile insanın kendi düşünceleri yoluyla ulaştığı bilgi türü arasında fark vardır. Bireyin otoriteye bağımlı olan heteronom bir bilgi durumundan, kendi aklını kullanarak ulaştığı otonom bir bilgi düzeyine geçişi için *ausgang* yani *çıkış* kavramını kullanmak mümkündür. Çünkü Kant'a göre, bireyin salt dışsal otoritelerden gelen bilgiye güvenmesi, onun edilgen kalmasına ve düşünsel tembelliğe sürüklenmesine neden olur. Bu tür bir bağımlılık, bireyin yalnızca başkalarının yönlendirdiği doğruları kabul etmesiyle sonuçlanır ve böylece özgür düşünme sürecinin önüne geçer. Oysa *ausgang*, bireyin kendi aklını rehber edinerek eleştirel bir bilinç geliştirmesiyle mümkündür.[56]

Ancak bu durum nasıl gerçekleşecektir? Kant, ergin olmama durumundan *çıkış*ın yavaş yavaş olabileceğini bir devrimle gerçekleşmeyeceğini öne sürer. Ona göre devrim, despotizmin sonunu getirebilir ama düşünce tarzlarında gerçek bir dönüşüme yol açmaz.[57] Devrimler mevcut önyargıları ortadan kaldırırken, yerine yeni önyargılar koyar.[58] Kant'a göre *çıkış*, tek tek bireyleri ergin olmama durumundan kurtaran uzun soluklu bir süreçtir.[59]

Kant, uzun soluklu ve yavaş olan sürecin gerçekleşebilmesi için özgürlüğün kamusal ve özel kullanımı arasındaki ayrıma dikkati çeker. Ona göre aklın kamusal kullanımı tümüyle özgür olmalıdır, ama aklın özel kullanımı belli bir kamusal vazifeyi yerine getirmeye yönelik olduğu için bunu ifa ederken kişilerin yasalara harfiyen uyması bir görevdir. Aklın kamusal kullanımı, kamuoyu önünde, özellikle entelektüellerin, aklı özgürce kullanma görevi ve yükümlülüğüdür. Ama aklın özel kullanımında özgürlük aydınlanmaya zarar verir. Özgürlükten önce kurallar ve kamu otoritesi gelir. Kamu hizmeti ifa eden kişilerin kendi özgürlük anlayışları doğrultusunda mevcut kuralları çiğnemeleri devlet işleyişinde bir anarşi yaratacak, bu ise en büyük kötülüğe yani doğa durumuna kapı aralayacaktır. Kant, tüm özgürlüklerin temelinin, kurallar ve bu kuralların uygulayıcısı olan devlet otoritesi olduğunu öne sürer.

[55]Henry E. Allison, *Essays on Kant* (Oxford: Oxford University Press, 2012), 229-235.
[56]Immanuel Kant, "Düşüncede Yönünü Bulmak Ne Demektir?"", çev. Emre Karatekeli, *Pasajlar Sosyal Bilimler Dergisi* 6 (2020), 269-282.
[57] Immanuel Kant, "An Answer to the Question: What is Enlightenment?", 54–60.
[58]AfşarTimuçin vd., *Aydınlanma Nedir?.* (İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı, 2008), 13.
[59]Michel Foucault, *Özne ve İktidar*, çev. Işık Ergüden, Osman Akınhay (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005), 176.

İnsanlarla ilişkilerde bu ilişkilere ölçü verecek kurallar olmalıdır. Bu kuralların yanlış olması mümkündür, dolayısıyla değiştirilmeleri gerekli olabilir, ama her türlü değişim arkasında otoritenin onayına sahip olabilmelidir. Şu halde, kamu otoritesini zaafa uğratacak bir özgürlük kullanımı meşru olamaz, çünkü kamu otoritesi özgürlüğün nihai teminatıdır.[60]

5. KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ: PLATON VE KANT'TA AYDINLANMA OLARAK "ÇIKIŞ"

Platon'un *anabasis* kavramı ile Kant'ın *ausgang* kavramını inceledikten sonra, bu iki çıkış fikrinin benzerlik ve farklılıklarını karşılaştırabiliriz. Her iki düşünür de aydınlanmayı bir tür çıkış eylemi ile tanımlasa da, bu çıkışın yönü, amacı ve toplumsal yansımaları bakımından önemli farklılıklar vardır. Ontolojik-epistemolojik yükseliş ile içerden dışarı toplumsal kopuş eksenlerinde Platon ve Kant'ın yaklaşımları karşılıklı olarak ele alınacaktır.

Öncelikle vurgulanmalıdır ki, Platon ve Kant'ın aydınlanma tasavvurları ortak bir temelde buluşur: cehalet veya olgunlaşmamışlık durumundan bilgi ve özgürlüğe doğru bir çıkış süreci. Her ikisi de insanlığın başlangıç durumunu bir tür karanlık veya hapishane metaforuyla anlatır. Platon'da mağaranın içi, cehaletin karanlığıyla doludur; insanlar zincire vurulmuş, duvara yansıyan gölgeleri gerçek sanmaktadır.[61] Kant'ta ise vesayet altında kalma durumu vardır; insanlar kendi iradeleriyle akıllarını kullanmadıkları için zihinsel bir hapsolmuşluk yaşarlar.[62] Bu ilk evre, her iki düşünürde de istenmeyen, aşağı bir bilinç hali olarak tasvir edilir.

Hem Platon'un *anabasis*inde hem Kant'ın *ausgang*ında, bu başlangıç durumundan çıkmak meşakkatli bir süreçtir. Platon'un tutsak edilen mahkûmu, dışarı çekilirken acı ve öfke hisseder, gözleri ışığa uyum sağlayamaz, hatta eski karanlığına geri dönmek ister.[63] Bu, aydınlanmanın sancılı doğasını gösterir. Benzer şekilde Kant, bir insanın uzun süre alıştığı vesayet yaşamından kendi çabasıyla çıkmasının çok güç olduğunu belirtir; kişi bu duruma adeta bağlanmıştır, aklını kullanmaya hiç alıştırılmadığından ilk adımlarında tökezlemesi doğaldır.[64]

---

[60] Musa Duman, *Özgürlüğün Anlamı: Felsefi Bir Soruşturma* (İstanbul: Küre Yayınları, 2021), 243.
[61] Platon, *Devlet*, 514a–515c.
[62] Immanuel Kant, "An Answer to the Question: What is Enlightenment?", 54–60.
[63] Platon, *Devlet*, 515d–516a.
[64] Immanuel Kant, "An Answer to the Question: What is Enlightenment?", 54–60.

Platon'un alegorisinde ışık, hakikatin simgesidir. Mağara dışındaki güneş, en yüce gerçeklik olan İyilik ideasını temsil eder ve tüm görünenlerin varlık ve bilgisini mümkün kılar.[65] Kant doğrudan bir ışık alegorisi kullanmasa da, Aydınlanma çağının dilinde "ışık" merkezi bir semboldür (*Aufklärung*, "aydınlatma, ışıklandırma" anlam köküne sahiptir).[66] Bu bakımdan, Platon'un ontolojik ışığı (Güneş) ile Kant'ın akıl ışığı arasında metaforik bir koşutluk vardır. Platon'da bu hakikat nesnel olarak "orada"dır (güneş gibi dış dünyada mevcuttur); Kant'ta ise hakikat, aklın eleştirel işleyişiyle ortaya çıkar (insan aklının ışığıyla görünür kılınır).[67]

Ortak temaların yanı sıra, Platon ve Kant'ın aydınlanma anlayışları arasında belirgin farklılıklar bulunmaktadır. Platon'un çıkışı dikey yani aşağıdan yukarıya bir hareket, Kant'ın çıkışı ise daha çok yatay yani içerden dışarıya bir hareket olarak betimlemesidir. Platon'un *anabasis*inde mekân metaforu altüst şeklindedir. Karanlık bir yeraltı mağarasından, aydınlık yeryüzüne yükseliştir. Bu, ontolojik olarak da alt düzey varlıktan üst düzey varlığa geçiştir. Kant'ın *ausgang*ında ise esas vurgu, bir iç durumdan bir dış duruma geçiştir. Kişi kendi içine dönük bir bağımlılıktan sıyrılıp kamusal alana, toplumsal hayata aktif katılıma yönelir. Burada elbette "içerden dışarı" derken fiziksel bir mekândan değil, zihinsel bir hapishaneden bahsediyoruz. Kant, bir kapıdan çıkar gibi çıkıştan söz eder; bu kapı, insanın kendi korkularının ve tembelliğinin inşa ettiği bir kapıdır.[68] Bu nedenle, Platon'un aydınlanması daha kozmik ve metafizik bir yönelim taşır. Evrende yukarı ve aşağı, ışık ve karanlık gibi ikilikler vardır ve ruh bu mertebeler arasında seyyah olur. Kant'ın aydınlanması ise daha toplumsal ve psikolojik bir yönelimdir. İçe kapanıklık ile kamusal açıklık, bireysel bağımlılık ile kamusal özerklik arasındaki farktır.

Yukarıdaki karşılaştırmalar ışığında Platon'un çıkışı ontolojik-epistemolojik bir aydınlanma iken, Kant'ın çıkışı epistemolojik-etik bir aydınlanmadır. Platon, insanın nihai olarak doğru bilgiye ulaşmasını ve bu sayede erdemli olmasını hedefler. Kant ise insanın özerk bir düşünür ve özne olmasını ve bunun toplumsal yankılarıyla bir özgürlük düzeni kurulmasını hedefler.

---

[65] Platon, *Devlet*, 516b–517c.
[66] James Schmidt, *What is Enlightenment? Eighteenth-Century Answers and Twentieth-Century Questions* (Berkeley: University of California Press, 1996), 58.
[67] Immanuel Kant, "An Answer to the Question: What is Enlightenment?", 54–60.
[68] Schmidt, *What is Enlightenment?*, 63.

SONUÇ

Bu çalışmada, Platon ve Kant'ın felsefi düşüncelerinde merkezi bir rol oynayan *çıkış* kavramı karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Platon'un *anabasis* ve Kant'ın *ausgang* kavramları, farklı tarihsel ve felsefi bağlamlarda ortaya çıkmış olmalarına rağmen, insanın özgürleşme ve aydınlanma sürecini anlamak açısından önemli paralellikler göstermektedir. Her iki düşünürün yaklaşımında da *çıkış*, mevcut durumdan daha yüksek bir bilgi ve özgürlük düzeyine ulaşma çabasını simgeler. Ancak bu sürecin nasıl gerçekleşeceği konusunda önemli farklılıklar bulunmaktadır.

Platon'un mağara alegorisinde *anabasis* (yukarı çıkış), fiziksel gerçeklikten ruhsal ve entelektüel dünyaya yükselişi simgeler. Bu *çıkış*, gölgeler dünyasından idealar âlemine doğru gerçekleştirilen bir yolculuk olarak tanımlanır. Kant'ın aydınlanma felsefesinde ise *ausgang* (çıkış), insanın kendi suçuyla düştüğü ergin olmayış durumundan kurtuluşunu ifade eder. Bu *çıkış*, bireyin başkalarının vesayetinden sıyrılarak kendi aklını kullanmaya başlaması anlamına gelir.

Her iki filozofun düşüncelerinde bazı ortak noktalar mevcuttur. *Çıkış* süreci, zorlu ve sancılı bir deneyim olarak tasvir edilir; alışkanlıklardan ve konfor alanından uzaklaşmayı gerektirir. Ayrıca, bu süreç yalnızca bireysel bir çaba olmakla kalmaz, toplumsal boyutlara da sahiptir. Bilgi ve özgürlük arasındaki güçlü ilişki, her iki düşünürün anlayışında da vurgulanır. Ancak önemli farklılıklar da bulunmaktadır: Platon'un *anabasis*'i, esas olarak epistemolojik ve ontolojik bir yükselişi ifade ederken, Kant'ın *ausgang*'ı, politik ve toplumsal bir özgürleşmeye odaklanır. Platon'da *anabasis*, ruhun maddi dünyadan idealar dünyasına yükselmesini anlatan bir metafordur. Platon'un mağara alegorisinde de bu yükseliş süreci açıkça görülür. Bu süreç, eğitimin ve felsefi bilgeliğin bir sonucu olarak gerçekleşir. Özellikle güzellik sevgisinin duyusal olandan başlayıp en yüksek idea olan Mutlak Güzelliğe yönelmesi, *anabasis* sürecinin tipik bir örneğidir. Kant'ta ise *ausgang*, bir tür entelektüel özgürleşmeyi ifade eder. İnsan, aklını başkalarının rehberliği olmadan kullanmaya başlamalıdır.

Çalışmada, her iki düşünürün de *çıkış* metaforu etrafında bireyin karanlıktan aydınlığa geçişini resmettikleri görülmüştür. Platon, mağara alegorisiyle, insan ruhunun ontolojik bir karanlıktan hakikatin ışığına doğru yükselişini anlatırken; Kant, insanın kendi kendine sürdürdüğü bir zihinsel tutsaklıktan özgür düşünce alanına çıkışını tarif etmektedir. İki yaklaşım arasındaki benzerlikler, aydınlanmanın özünde bir özgürleşme ve olgunlaşma süreci olduğuna işaret eder. Her ikisi de insanın

başlangıçta *"kendiliğinden"* bir cehalet veya çocukluk halinde bulunduğunu, ancak çaba ve cesaretle daha yetkin bir duruma yükselebileceğini vurgular. Platon'un zincire vurulmuş mahkûmu ile Kant'ın vesayet altındaki bireyi, farklı imgelerle de olsa, aynı hakikati temsil eder: İnsan, özgür olmadan önce bağlıdır; görmeden önce karanlıktadır; anlamadan önce aldanış içindedir.

Özellikle bireyin erginleşmesi, bilgiye ulaşması ve özgürleşmesi eksenlerinde iki filozofun yaklaşımları incelenmiş ve *çıkış* kavramının bu süreçlerdeki rolü ortaya konmuştur. Platon'da bireyin erginleşmesi, kendisini zincirleyen cehaletten kurtulup ruhunun gerçek gıdası olan bilgiye yönelmesiyle mümkündür; bu yolculukta *anabasis*, bir nevi ruhun büyümesi, olgunlaşmasıdır. Kant'ta ise erginleşme, bireyin kendi aklını kullanma cesaretini göstermesiyle başlar; burada *ausgang*, bireyin bir ergin (mündig) olarak toplum sahnesine adım atması, yani düşüncelerinde reşit olmasıdır.

Bugün ise *çıkış* düşüncesi, yalnızca klasik felsefi metinlerde kalmış bir metafor değil; çağdaş bireyin içinde bulunduğu çok katmanlı dijital, kültürel ve siyasal yapılar içinde güncelliğini koruyan bir ihtiyaç olarak karşımızda durmaktadır. Bilgiye kolay erişimin yanıltıcı yüzeyselliği, dijital dikkat ekonomisinin yarattığı zihinsel dağınıklık ve tüketim kültürünün yaygınlaştırdığı haz merkezli yaşam biçimleri karşısında, bireyin kendi düşünsel ve ahlaki bütünlüğünü kurabilmesi giderek zorlaşmaktadır. Bu bağlamda, Platon'un hakikate yönelen ruh tasviri ve Kant'ın "aklını kendin kullan" çağrısı, günümüz insanı için birer felsefi pusula olarak değerlendirilebilir.

Dolayısıyla *çıkış*, bugün de bireyin konfor alanını terk ederek, hem kendini hem de içinde bulunduğu dünyayı eleştirel düşünceyle yeniden kurma cesaretidir. Bu, hem bireysel özgürlük hem de kolektif sorumluluk talep eden çok boyutlu bir süreçtir. Bu çalışma, bu yönüyle, klasik felsefi metinleri yalnızca tarihsel belgeler olarak değil; çağımız insanına hitap eden anlam haritaları olarak okuma imkânı sunmaktadır.

KAYNAKÇA

Afşar Timuçin vd. Aydınlanma Nedir?. İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı, 2008.

Ağaoğulları, Mehmet Ali. *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

Akbay, Yunus Emre. *Platon ve Aristoteles'te Varlık, Dil ve Düşünce Bağlamında Kavramlar*. Ankara: Sonçağ Yayıncılık, 2021.

Akbay, Yunus Emre ve Merve Mumcu. "Schopenhauer Felsefesinde Platon'un Etkisi Üzerine Bir Analiz". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 49 (2022/2): 238–255.

Alatlı, Alev. Batıya Yön Veren Metinler 3. İstanbul: Kapadokya Meslek Yüksekokulu Yayınları, 2010.

Allison, Henry E. *Essays on Kant*. Oxford: Oxford University Press, 2012.

Arslan, Ahmet. "Aydınlanma". Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi 1/2 (1992), 23–32.

Bozkurt, Nejat. *Kant*. İstanbul: Say Yayınları, 2005.

Casey, Edward S. *Getting Back into Place: Toward a Renewed Understanding of the Place-World*. Bloomington: Indiana University Press, 1993.

Cevizci, Ahmet. Aydınlanma Felsefesi. İstanbul: Say Yayınları, 2020.

Cevizci, Ahmet. Felsefe Tarihi: Thales'ten Baudrillard'a. Ankara: Say Yayınları, 2022.

Çaylak, Adem – Onur Yıldırım. "Nevâbitten Muhalefete: Mütevahhid'in Muhalefetinden Erdemli Siyasal Topluma". Milel ve Nihal 17/2 (31 Aralık 2020), 333–359. https://doi.org/10.17131/milel.787717

Digitales Wörterbuch der Deutschen Sprache (DWDS). "Mündig". Erişim 02 Aralık 2024. https://www.dwds.de/wb/m%C3%BCndig?o=M%C3%9CND%C4%B0G

Duman, Musa. *Özgürlüğün Anlamı: Felsefi Bir Soruşturma*. İstanbul: Küre Yayınları, 2021.

Fleischacker, Samuel. *What is Enlightenment?* New York: Routledge, 2013.

Foucault, Michel. Özne ve İktidar. Çev. Işık Ergüden ve Osman Akınhay. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005.

Frenken, Ralph. "Psychology and History of Swaddling, Part Two: The Abolishment of Swaddling From the 16th Century Until Today". The Journal of Psychohistory 39/3 (2024), 219–245.

Goldmann, Lucien. Kant Felsefesine Giriş. Çev. Afşar Timuçin. İstanbul: Metis Yayınları, 1983.

Kant, Immanuel. Lectures on Anthropology. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

Kant, Immanuel. Sürekli (Ebedi) Barış Üstüne Felsefi Bir Deneme. Çev. Nejat Bozkurt. İstanbul: Say Yayınları, 2005.

Kant, Immanuel. "An Answer to the Question: What is Enlightenment?". Çev. H. B. Nisbet. Der. H. S. Reiss. Kant: Political Writings. 2. baskı. Cambridge: Cambridge University Press, 1991, 54–60.

Kant, Immanuel. "Düşüncede Yönünü Bulmak Ne Demektir?". Çev. Emre Karatekeli. Pasajlar Sosyal Bilimler Dergisi 6 (2020). https://akademimkitapligi.com/kitap/pasajlar-06-immanuel-kant/

Kant, Immanuel. *Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi*. Çev. İoanna Kuçuradi. Çeviriyi karşılaştıran Gertrude Durusoy. 3. baskı. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2002.

Kant, Immanuel. *Saf Aklın Eleştirisi*. Çev. Naci Pektaş. Ankara: Gece Kitaplığı, 2022.

Karadoğan, Ahmet. "Çık-(mak), Taşık-(mak) mıdır?". Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 5/1 (03 Haziran 2015), 141–147.

Kiddell, Henry George – Robert Scott. *A Greek-English Lexicon*. Oxford: Clarendon Press, 1940.

Kluge, Friedrich. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. 25. Aufl. Berlin: De Gruyter.

Kuehn, Manfred. Immanuel Kant. Çev. Bülent H. Doğan. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2011.

Lipton, Earle vd. "Swaddling, A Child Care Practice: Historical, Cultural, And Experimental Observations". Pediatrics 35/3 (1965), 521–567.

Merleau-Ponty, Maurice. *Phenomenology of Perception*. Çev. Colin Smith. London: Routledge, 2002.

Online Etymology Dictionary. "Anabasis". Erişim 01 Aralık 2024. https://www.etymonline.com/word/anabasis

Platon. Devlet. Çev. Sabahattin Eyüboğlu ve M. Ali Cimcoz. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2010.

Platon. *Devlet (Politeia)*. Çev. Benjamin Jowett. *Perseus Digital Library*. https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Plat.+Rep.+7.517b (erişim: 11 Mayıs 2025).

Platon. Menon. Çev. Ahmet Cevizci. İstanbul: Say Yayınları, 2013.

Platon. Phaidon. Çev. Furkan Akderin. Ankara: Say Yayınları, 2015.

Platon. Theaitetos. Çev. Birdal Akar. İstanbul: BilgeSu Yayınları, 2013.

Russ, Jacqueline. Avrupa Düşüncesinin Serüveni: Antik Çağlardan Günümüze Batı Düşüncesi. Çev. Özcan Doğan. İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2012.

Schmidt, James. *What is Enlightenment? Eighteenth-Century Answers and Twentieth-Century Questions*. Berkeley: University of California Press, 1996.

TDK. "Çıkmak". Erişim 12 Aralık 2024. https://sozluk.gov.tr/

Tatar, Burhanettin. "Sınır ve Boşluk: Klasik İslam Sanat Eseri-Çerçeve-Duvar Arasındaki İlişkiye Dair Felsefi Bir Analiz". Milel ve Nihal 19/1 (2022), 9–22.

Tuan, Yi-Fu. *Space and Place: The Perspective of Experience*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1977.

Vatansever, Saniye. "Kant'ın Aydınlanma Anlayışı: Tarihi Arka Planı ve Aydınlanmada Eğitimin Rolü". Kaygı. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi 21/2 (2022), 838–880.

Wiktionary. Ausgang. Erişim 04 Aralık 2024. https://de.wiktionary.org/wiki/Ausgang#:~:text=Herkunft%3A,%5B1%5D%20Eingang

Yanık, Celalettin – Musa Öztürk. "Toplumsal Hareketlerin Dönüşümü Üzerine Bir Değerlendirme". Mukaddime 5/1 (2014), 45–63.

Yılmaz, Fikret. "Kant'ın Ahlak Anlayışında Amaçlar Krallığı: Özerklik ve Evrensel Ahlak İlkelerinin Rolü". Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi 28/3 (2024), 590–602.

Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Yazar(lar) / Author(s): Hüseyin Adem TÜLÜCE.

Finansman / Funding: Yazar(lar), bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadıklarını kabul eder(ler). / The authors acknowledge that they received no external funding in support of this research.